

Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Συλλογικές πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών για τη βιώσιμη ανάπτυξη» (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας)

(2011/C 21/02)

Εισηγητής: **ο κ. HENCKS**

Στις 16 Ιουλίου 2009, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή αποφάσισε, σύμφωνα με το άρθρο 29, παράγραφος 2 του Εσωτερικού της Κανονισμού, να καταρτίσει γνωμοδότηση πρωτοβουλίας με θέμα:

«Συλλογικές πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών για τη βιώσιμη ανάπτυξη».

Το ειδικευμένο τμήμα «Γεωργία, αγροτική ανάπτυξη, περιβάλλον» στο οποίο ανατέθηκε η προετοιμασία των σχετικών εργασιών, υιοθέτησε τη γνωμοδότησή του στις 6 Μαΐου 2010.

Κατά την 463η σύνοδο ολομέλειάς της, της 26ης και 27ης Μαΐου 2010 (συνεδρίαση της 26ης Μαΐου 2010), η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή υιοθέτησε με 146 ψήφους υπέρ, 5 ψήφους κατά και 2 αποχές, την ακόλουθη γνωμοδότηση:

1. Συμπεράσματα και συστάσεις

1.1 Οι προκλήσεις που θέτει η βιώσιμη ανάπτυξη, οι οποίες οξύνονται από τη χρηματοπιστωτική κρίση, είναι ιδιαίτερα ανησυχητικές και η κοινωνία των πολιτών πρέπει να κινητοποιηθεί, ώστε να υποστηρίξει τους πολιτικούς φορείς λήψεως αποφάσεων και τις αναγκαίες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές αλλά και την αποκατάσταση της ισορροπίας των δημόσιων προϋπολογισμών.

1.2 Πέραν των επιστημονικών εκτιμήσεων, η επιτυχία των πολιτικών αποφάσεων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αποδοχή τους εκ μέρους της κοινωνίας των πολιτών η οποία, με πνεύμα μεγαλύτερης διαφάνειας όσον αφορά τις τελικές επιλογές και τις ευθύνες που προκύπτουν, θα πρέπει να συμμετάσχει ενεργά σε όλες τις φάσεις εφαρμογής των πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης.

1.3 Η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στη χάραξη μιας φιλόδοξης πολιτικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη θα πρέπει να είναι δεόντως διαρθρωμένη, προκειμένου να είναι αποτελεσματική και να μην εκφυλιστεί σε λαϊκίστικο εργαλείο.

1.4 Η ΕΟΚΕ ζητεί, με βάση τις αναλύσεις και τις προτάσεις που αναπτύσσονται παρακάτω, η συμμετοχή των πολιτών και η ανταλλαγή γνώσεων να ενσωματωθούν στην αναθεώρηση της στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη το 2011. Η εν λόγω ενσωμάτωση πρέπει να πραγματοποιηθεί, κυρίως μέσω ενός σχεδίου δράσης, με οικονομικά κίνητρα και με τη δημοσίευση των βέλτιστων πρακτικών των συλλογικών πρωτοβουλιών της κοινωνίας των πολιτών.

1.5 Επιπλέον, η ΕΟΚΕ θεωρεί ότι η βιώσιμη ανάπτυξη πρέπει να αποτελεί τον βασικό άξονα στη στρατηγική 2020 της ΕΕ.

2. Θέμα της γνωμοδότησης πρωτοβουλίας

2.1 «Δεν κληρονομήσαμε τον κόσμο από τους γονείς μας, τον δανειζόμαστε από τα παιδιά μας.» Αυτή η σοφία της κουλτούρας των ινδιάνων του Καναδά «Χάιντα» καταδεικνύει περίτρανα την πρό-

κληση που τίθεται στη σημερινή γενιά: αλλαγή του τρόπου ζωής και καθορισμός νέων δρόμων για μια αποτελεσματική, κοινωνικά δίκαιη και οικολογικά βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη που να εξασφαλίζει την δίκαιη ανακατανομή του πλούτου και να εγγυάται σε κάθε πολίτη αξιοπρεπή βίο.

2.2 Ορισμένες από αυτές τις αλλαγές απαιτούν πρωτοβουλίες «εκ των άνω προς τα κάτω» όπως οι νομοθετικές διατάξεις, τα προγράμματα ιδιωτικών και/ ή δημόσιων επενδύσεων κλπ. Ενώ άλλες απαιτούν πρωτοβουλίες «εκ των κάτω» από τους πολίτες που έχουν επίγνωση της σπουδαιότητας να συμβάλουν και αυτοί. Η συμβολή αυτή εκδηλώνεται κυρίως με την αλλαγή του τρόπου συμπεριφοράς τους και κατανάλωσης, καθώς και με τη στήριξη ή τη συμμετοχή τους σε συλλογικές πρωτοβουλίες και δράσεις των κοινοτήτων υπέρ της βιώσιμης ανάπτυξης.

2.3 Οι κυβερνήσεις και η Ένωση πρέπει να αναγνωρίσουν ότι αυτές οι «εκ των κάτω» πρωτοβουλίες είναι αναγκαίες προκειμένου να επιτευχθεί όχι μόνο μια πιο βιώσιμη οικονομία αλλά και οι στόχοι που έχουν θέσει οι πολιτικές αρχές για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Μια πρωτοβουλία σε επίπεδο ΕΕ θα μπορούσε να δημιουργήσει ασφαλώς μεγάλη προστιθέμενη αξία με τη γνωστοποίηση κυρίως των βέλτιστων πρακτικών όσον αφορά τις δεσμεύσεις και τις πρωτοβουλίες πολιτών και κοινοτήτων υπέρ της βιώσιμης ανάπτυξης.

2.4 Στόχος της παρούσας γνωμοδότησης είναι η διατύπωση συστάσεων για το τι μπορεί να κάνει η Ευρώπη ώστε να αυξήσει την αποτελεσματικότητα και τον αριθμό συλλογικών πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται από θεσμικούς οργανισμούς, επιχειρήσεις, συνδικάτα, ΜΚΟ, ενώσεις ή άλλα μέλη της κοινωνίας των πολιτών ώστε να σημειωθεί πρόοδος σε θέματα βιώσιμης ανάπτυξης.

2.5 Στην παρούσα γνωμοδότηση η ΕΟΚΕ αναπτύσσει ορισμένες σκέψεις για τον τρόπο πιο ενεργού συμβολής ολόκληρης της κοινωνίας των πολιτών στη βιώσιμη ανάπτυξη και στον τύπο των δομών πλαισίων που η Ευρώπη πρέπει να δημιουργήσει για την υποστήριξη και την μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας των σχετικών πρωτοβουλιών.

3. Η πρόκληση για την κοινωνία των πολιτών: να καταστεί η κινητήριος δύναμη στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης

3.1 Γίνεται πολύς λόγος σήμερα για την αλλαγή του κλίματος που αποτελεί αναμφίβολα μια απειλή με δυνητικά καταστροφικές συνέπειες για το μέλλον. Αλλά αυτό δεν είναι το μοναδικό φαινόμενο που εμποδίζει τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινωνιών μας: η απώλεια της βιοποικιλότητας, η αποδάσωση, η υποβάθμιση του εδάφους, τα τοξικά απόβλητα, τα βαρέα μέταλλα, οι οργανικοί ρύποι, η ανεξέλεγκτη αστικοποίηση, οι ανισότητες και οι κοινωνικές αδικίες, κλπ. είναι επίσης σημαντικά προβλήματα για την ανθρωπότητα.

3.2 Για την επίτευξη ενός οικολογικά και κοινωνικά βιώσιμου τρόπου διαβίωσης, θα πρέπει να απορρίψουμε τη στάση που συνίσταται στην αναζήτηση ολοένα και περισσότερης μη βιώσιμης ανάπτυξης, και από την εποχή της υπερκατανάλωσης και της σπατάλης να μεταβούμε στην εποχή της ευημερίας η οποία δίδει έμφαση στην ανθρώπινη και κοινωνική ανάπτυξη. Όπως έχει διατυπώσει η Οικονομική, Κοινωνική και Περιβαλλοντική Επιτροπή της Γαλλίας, προέχει το ανθρώπινο *ον* να θεωρείται ως βιολογικό, κοινωνικό, φυσικό, πολιτιστικό *ον*, ως άνθρωπος.

3.3 Η στάση αδιαφορίας για το περιβάλλον δεν αποτελεί αποκλειστικά σύγχρονο φαινόμενο. Ανέκαθεν, η μεταχείριση του περιβάλλοντος από τον άνθρωπο βασιζόταν στην αδιαφορία. Αυτό που έχει αλλάξει είναι το μέγεθος και η ταχύτητα της υποβάθμισης των οικοσυστημάτων λόγω των τρόπων παραγωγής και κατανάλωσης.

3.4 Αυτό που έχει αλλάξει επίσης σήμερα είναι ότι οι επιστημονικές γνώσεις (σχετικά μιλώντας) για τη λειτουργία των οικοσυστημάτων μας επιτρέπουν να καταδείξουμε και να κατανοήσουμε τη σοβαρότητα της κατάστασης και να επισημάνουμε την κατά συρροή αδιάφορη συμπεριφορά των κοινωνιών. Εντούτοις, οι σαφείς προειδοποιητικές ενδείξεις δεν φαίνεται να επαρκούν ώστε οι κοινωνίες να συνειδητοποιήσουν τις πράξεις τους και να υιοθετήσουν πιο βιώσιμη και κοινωνικά υπεύθυνη συμπεριφορά.

3.5 Αρχικά, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αφορούσε κυρίως τους φυσικούς πόρους (εξάντληση των αποθεμάτων ορυκτών καυσίμων) και τη ρύπανση (καταστροφή του στρατοσφαιρικού όζοντος) και τους κανόνες εκπομπών για τα επιβλαβή προϊόντα ή τα όρια για την άντληση των πόρων. Σήμερα έχει καταστεί πιο γενική και περιλαμβάνει περιορισμούς σε σχέση με την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή. Η βιώσιμη ανάπτυξη συνδέει συνεπώς τον προβληματισμό για την ισόρροπη ανάπτυξη των κοινωνιών, κυρίως την καταπολέμηση της φτώχειας, με τη κληροδότηση στις μελλοντικές γενιές ενός υγιούς, πλούσιου και ποικίλου περιβάλλοντος.

3.6 Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης έχει με τον τρόπο αυτό γενικευθεί με την πάροδο των ετών. Στην αρχή ήταν κυρίως τα οικολογικά κινήματα που άνηθαν στον δυτικό κόσμο και τα οποία ασχολούνταν κυρίως με το οικοσύστημα. Σήμερα, όλα τα

πολιτικά κόμματα έχουν ιδιοποιηθεί το θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος που έχει επεκταθεί στη βιώσιμη ανάπτυξη.

3.7 Πρέπει να σημειωθεί ότι η κοινωνία των πολιτών δεν παρέμεινε αδρανής. Υπάρχουν ήδη πολλοί πολίτες οι οποίοι, μεμονωμένα ή μέσω της συλλογικής δράσης, υποστηρίζουν έναν πιο βιώσιμο τρόπο ζωής. Για παράδειγμα:

- στον χώρο εργασίας, εργοδότες και εργαζόμενοι καταβάλλουν προσπάθειες για να καταναλώνουν λιγότερη ενέργεια, να μειώσουν τα απόβλητα και να αναπτύξουν πιο βιώσιμα μέσα παραγωγής:
- στο χονδρικό και στο λιανικό εμπόριο, οι έμποροι συνεργάζονται με τους πελάτες για την εξεύρεση καλύτερων μέσων προώθησης περισσότερο βιώσιμων προϊόντων·
- στα σπίτια τους, οι πολίτες λαμβάνουν μέτρα για να αυξηθεί η ενεργειακή απόδοση των κατοικιών τους, να αποφευχθούν οι σπατάλες, να μειωθεί η κατανάλωση νερού και να προωθηθεί η ανακύκλωση.
- τα εκπαιδευτικά συστήματα ορισμένων κρατών μελών ευαισθητοποιούν τους μαθητές στο θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος και της βιώσιμης ανάπτυξης, από τις πιο μικρές ηλικίες.

3.8 Ομοίως, σε περιφερειακό επίπεδο, έχουν δημιουργηθεί επαγγελματικές ή συνεταιριστικές οργανώσεις, ή ομάδες κατοίκων για να συζητήσουν θέματα βιώσιμης ανάπτυξης, να εκφράσουν τις απόψεις τους και να αναλάβουν δράσεις.

3.9 Ωστόσο, παρά την έντονη προβολή από τα μέσα ενημέρωσης κατά την πρόσφατη διάσκεψη του ΟΗΕ για τις κλιματικές αλλαγές στην Κοπεγχάγη, η βιώσιμη ανάπτυξη έχασε σε μεγάλο βαθμό το ενδιαφέρον του κοινού. Τούτο οφείλεται κυρίως στο ότι η καταπολέμηση της αλλαγής του κλίματος, που αποτελεί τμήμα μόνο, σημαντικό βέβαια, της βιώσιμης ανάπτυξης, επισκιάζει μερικές φορές άλλους βασικούς τομείς. Στην απογοήτευση των πολιτών, οι οποίοι ανέμεναν μια επίσημη δέσμευση της πολιτικής εξουσίας, προστίθεται ο σκεπτικισμός έναντι του πραγματικού κινδύνου της κλιματικής αλλαγής. Ο σκεπτικισμός αυτός προωθείται από ορισμένους επιστήμονες και πολιτικές αρχές, που αμφισβητούν τη σοβαρότητα της κατάστασης, με αποτέλεσμα, αφενός, να μειώνεται ο ενθουσιασμός και, αφετέρου, να διευρύνεται το κίνημα διαμαρτυρίας.

3.10 Το ψήφισμα της ΕΟΚΕ «Δρόμος χωρίς επιστροφή» της 23ης Νοεμβρίου 2009, που υποβλήθηκε στη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, αποκτά νέα σημασία και απευθύνεται στο σύνολο της κοινωνίας των πολιτών: επιχειρήσεις, συνδικάτα και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών πρέπει όλοι να καταβάλουν προσπάθειες για την επιβράδυνση της κλιματικής αλλαγής και την προσαρμογή σε αυτή.

3.11 Πράγματι, λόγω του απογοητευτικού αποτελέσματος της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης και του κινδύνου αδιαφορίας που συνεπάγεται, η κοινωνία των πολιτών καλείται τώρα περισσότερο από ποτέ να κινητοποιηθεί. Όπως πρότεινε η ΕΟΚΕ, η κοινωνία των πολιτών πρέπει να επιμείνει ώστε η Ευρωπαϊκή Ένωση να μην υποκύψει στον πειρασμό να χρησιμοποιήσει το γεγονός ότι δεν επιτεύχθηκε επαρκής στήριξη ως πρόφαση για να υποβαθμίσει τις φιλοδοξίες της ή για να μειώσει τη δέσμευσή της, αλλά να εντείνει τις προσπάθειές της προκειμένου να εφαρμόσει ένα πρότυπο ανάπτυξης με χαμηλές εκπομπές άνθρακα, που να διαφυλάττει τους φυσικούς πόρους, να αντλεί δε την ανταγωνιστικότητά του από την ικανότητα συνδυασμού καινοτομίας, παραγωγικών επενδύσεων και ανθρώπινου κεφαλαίου.

3.12 Είναι, πράγματι, αναμφισβήτητο ότι υπάρχουν αλληλεπιδράσεις μεταξύ του περιβαλλοντικού, οικονομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα. Αυτό απαιτεί μια διατομεακή προσέγγιση που να συνδυάζει ένα σύνολο φορέων με πολύ διαφορετικές δεξιότητες και συμφέροντα προκειμένου να ξεπεραστούν τα θεσμικά και τομεακά στεγανά και να συνδυαστούν ειδικές γνώσεις και προσεγγίσεις κοινής λογικής. Είναι πράγματι σημαντικό να διασφαλιστεί ότι οι διάφορες συνιστώσες της κοινωνίας των πολιτών δεν θα αδρανήσουν και ότι η απόφαση δεν θα ληφθεί από αιρετούς αξιωματούχους ή καλύτερα οργανωμένες ομάδες συμφερόντων.

3.13 Οι πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών στον τομέα αυτό μπορούν πράγματι να αποτελέσουν την κινητήρια δύναμη για τη λήψη πολιτικών αποφάσεων. Η κοινωνία των πολιτών έχει την ικανότητα να ενώσει τους φορείς και τα κέντρα λήψεως πολιτικών αποφάσεων, να ευαισθητοποιήσει όλους τους κοινωνικούς τομείς να επανεξετάσουν τον τρόπο ζωής τους, κατανάλωσης και παραγωγής καθώς και να δρομολογήσει πρωτοβουλίες και φιλόδοξες δράσεις.

4. Η δημόσια συζήτηση για τη βιώσιμη ανάπτυξη – ιστορικό

4.1 Αποτέλεσμα των πρωτοβουλιών των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών είναι ότι, στη δήλωση της Παγκόσμιας Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (UNCED) που πραγματοποιήθηκε στο Ρίο το 1992, για πρώτη φορά, συμπεριλήφθη επίσημα η κοινωνία των πολιτών στις συζητήσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Μεταξύ των 27 αρχών εφαρμογής της βιώσιμης ανάπτυξης που αποφασίστηκαν τότε, συμφωνήθηκε, μεταξύ άλλων, ότι το κοινό πρέπει να συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων και ότι οι γυναίκες, οι νέοι, οι τοπικές κοινωνίες και οι μειονότητες μπορούν, σε σχέση με τη σημερινή κατάσταση, να διαδραματίσουν μεγαλύτερο ρόλο.

4.2 Το κεφάλαιο 28 της Ατζέντας 21 (πρόγραμμα εφαρμογής της βιώσιμης ανάπτυξης που εκπονήθηκε κατά τη διάσκεψη κορυφής του Ρίο) καλεί τις τοπικές αρχές να συμπεριλάβουν τη βιώσιμη ανάπτυξη στα προγράμματα δράσης τους στη βάση «ενός μηχανισμού διαβούλευσης του πληθυσμού».

4.3 Έχει αναγνωριστεί επομένως η σημασία της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών στην ανάλυση των συνεπειών της δημόσιας

δράσης στις επιλογές πολιτικής και στην ευθύνη για θέματα βιώσιμης ανάπτυξης. Κατά συνέπεια, όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη (μερικά εκ των οποίων εξ ορισμού απουσιάζουν, όπως η μελλοντική γενιά), θα πρέπει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο να συμμετέχουν ενεργά στην εκπόνηση και την υλοποίηση των έργων.

4.4 Έκτοτε, επιχειρήσεις, μη κυβερνητικές οργανώσεις, συνδικάτα, τοπικές ή περιφερειακές αρχές και άλλες εθελοντικές οργανώσεις διεκδικούν τη θέση τους στη συζήτηση μαζί με τους θεσμικούς και πολιτικούς φορείς και σε αυτές οφείλεται πληθώρα δράσεων, πρωτοβουλιών και συστάσεων για την προώθηση της βιώσιμης συμπεριφοράς

5. Οι δράσεις της κοινωνίας των πολιτών

5.1 Από χρόνια, η ΕΟΚΕ, ως θεσμικός εκπρόσωπος της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ασχολείται με τη βιώσιμη ανάπτυξη και το 2006 δημιούργησε το Παρατηρητήριο Βιώσιμης Ανάπτυξης. Τούτο έχει στόχο την προώθηση της συμμετοχής των κοινωνίας των πολιτών στη χάραξη της πολιτικής βιώσιμης ανάπτυξης που να συνδυάζει τα περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά συμφέροντα. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΟΚΕ έχει καταρτίσει πολυάριθμες γνωμοδοτήσεις και συστάσεις σχετικά με τα βασικά ζητήματα της βιωσιμότητας και θα συνεχίσει να προτείνει πρακτικές λύσεις όπως στη γνωμοδότηση: «Οικοδόμηση μιας βιώσιμης οικονομίας με αλλαγή του μοντέλου κατανάλωσης» (INT 497).

5.2 Ωστόσο, είναι σαφές ότι το βάρος των θεσμικών και πολιτικών παραγόντων παραμένει πολύ σημαντικό σε σύγκριση με εκείνο της κοινωνίας των πολιτών, ενώ ορισμένες δράσεις που, φαινομενικά, αποσκοπούν στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, χαρακτηρίζονται από πολιτικό, οικονομικό ή ιδεολογικό ενδιαφέρον, κατ' επιλογήν του ενός ή του άλλου, με τον κίνδυνο η βιώσιμη ανάπτυξη να γίνεται μέσο και ιδιοκτησία ομάδων πίεσης προς όφελος θεμάτων που καμιά σχέση δεν έχουν με τα αρχικά θέματα.

5.3 Είναι όμως σπάνια η εξασφάλιση της συμμετοχής όλων των μερών. Συχνά ένα τμήμα της κοινωνίας των πολιτών εκφράζει την άποψη του μόνον όταν η λύση των προβλημάτων καθίσταται επείγουσα, ενώ σε «μη επείγουσες» περιπτώσεις το πεδίο αφήνεται σε ομάδες πίεσης και αμφισβήτησης.

5.4 Θα πρέπει να ξεπεραστούν οι απλές ενημερωτικές δράσεις και να αναζητηθούν τρόποι για να επιτευχθεί μια συμμετοχική δημοκρατία στην οποία οι δομές διαβούλευσης να αφορούν το σύνολο της κοινωνίας των πολιτών και να παραμένουν ενεργές και αντιπροσωπευτικές σε βάθος χρόνου, συνδυάζοντας παράλληλα περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς προβληματισμούς σε τοπικές και σφαιρικές δράσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι απαραίτητη η προώθηση, παράλληλα με τις σφαιρικές δράσεις, τοπικών πρωτοβουλιών σε στενή συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών. Η προσέγγιση αυτή αποτελεί το καλύτερο μέσο ώστε όλοι εκείνοι τους οποίους τελικά αφορούν οι δράσεις, να ταυτίζονται με τις ενέργειες που υιοθετούνται.

6. Μια ενεργός και αντιπροσωπευτική κοινωνία των πολιτών σε βάθος χρόνου

6.1 Σε ένα σύστημα πολυεπίπεδης διακυβέρνησης όπως εφαρμόζεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν ενδείκνυται η προσφυγή αποκλειστικά σε δημοκρατικά εκλεγμένα αντιπροσωπευτικά όργανα προκειμένου να εξασφαλιστεί η συμμετοχή των πολιτών στις συζητήσεις και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

6.2 Η Σύμβαση του Aarhus, που υπήρξε αντικείμενο διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο της Οικονομικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη (CEE-NU), θεσπίζει τις αρχές της πραγματικής συμμετοχής των πολιτών σε αποφάσεις που αφορούν το περιβάλλον. Αφορά το δικαίωμα πρόσβασης στην πληροφορία, τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων καθώς και την προσφυγή στη δικαιοσύνη όσον αφορά τον τομέα του περιβάλλοντος.

6.3 Η Σύμβαση του Aarhus ορίζει κυρίως ότι κάθε δημόσια αρχή υποχρεούται να παρέχει τις περιβαλλοντικές πληροφορίες που κατέχονται από την ίδια ή για λογαριασμό της, σε όποιον υποβάλλει σχετική αίτηση και χωρίς ο αιτών να οφείλει να αποδείξει την ταυτότητά του ή να επικαλεσθεί οιοδήποτε συμφέρον. Στη γνωμοδότησή της σχετικά με την οδηγία 2003/4/ΕΚ, η ΕΟΚΕ είχε επικρίνει το γεγονός ότι η μεταφορά στο κοινοτικό δίκαιο δεν ευθυγραμμιζόταν σε ορισμένα σημεία με τις διατάξεις της εν λόγω σύμβασης, μεταξύ άλλων όσον αφορά την έννοια του «εξουσιοδοτημένου φορέα» που μπορεί να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες. Επιπλέον, η ΕΟΚΕ φρονεί ότι επιβάλλεται σχετική αναθεώρηση της προαναφερθείσας οδηγίας. Η ΕΟΚΕ εκφράζει τη λύπη της για την απουσία απολογισμού σε επίπεδο ΕΕ, όσον αφορά την εφαρμογή της εν λόγω σύμβασης τη στιγμή κατά την οποία τα κράτη που έχουν επικυρώσει τη σύμβαση υποχρεούνται να υποβάλλουν έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της.

6.4 Αρχικά, πρέπει να καθοριστεί ο πληθυσμός-στόχος, ο οποίος θα κληθεί να συμμετάσχει στον σχεδιασμό και στη χάραξη πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης. Στο στάδιο αυτό θα πρέπει επίσης να αποφασιστούν οι διαδικασίες για την πρόσληψη εθελοντών, να τεθούν συγκεκριμένοι στόχοι καθώς και να καθοριστούν η μεθοδολογία, οι διαδικασίες αξιολόγησης και η διάδοση των αποτελεσμάτων.

6.5 Επειδή η βιώσιμη ανάπτυξη αφορά άμεσα όλους τους πολίτες, χωρίς εξαιρέσεις, για να είναι αντιπροσωπευτικό το δείγμα του πληθυσμού, η αντιπροσωπευτικότητα πρέπει να καλύπτει ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών και δημογραφικών χαρακτηριστικών με μεγάλη ποικιλία εμπειριών και απόψεων.

6.6 Επομένως, είναι σημαντικό να προσδιοριστούν με σαφήνεια τα προβλήματα και να τεθούν οι πρωταρχικοί στόχοι που πρέπει να επιτευχθούν βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, λαμβάνοντας υπόψη τους τις κοινωνικές και πολιτιστικές διαστάσεις των προβλημάτων, και να ανταποκρίνονται στα πραγματικά συμφέροντα των πολιτών. Αυτό συνεπάγεται ιεράρχηση των προβλημάτων και αντιμετώπισή τους ανάλογα με τον βαθμό προτεραιότητας, τη σοβαρότητα των επιπτώσεών τους και των συνακόλουθων ζημιών, καθώς και ανάλογα με το κόστος επίλυσής τους.

6.7 Οι πολίτες πρέπει να αντιλαμβάνονται τη συμμετοχή ως πράξη υπευθυνότητας, δηλαδή, ότι θα συμμετέχουν σε πρωτοβουλίες από το αρχικό στάδιο, από τη χάραξη της στρατηγικής και των σχεδίων, και θα διαδραματίζουν ενεργό ρόλο σε κάθε φάση της διαδικασίας.

6.8 Σε κάθε φάση των συζητήσεων και της αναζήτησης συναινετικών λύσεων, θα πρέπει να ορίζεται σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο ένα πρόσωπο με πείρα, ένας «καθοδηγητής βιώσιμης ανάπτυξης», που να μπορεί να συντονίζει τη συζήτηση, μια προσωπικότητα που να μην ανήκει σε καμιά ομάδα συμφερόντων. Θα αναλάβει δε την ενημέρωση, την κινητοποίηση και την πρόσληψη όλων των ενδιαφερομένων πολιτών που επιθυμούν να συμμετάσχουν. Το πρόσωπο αυτό θα πρέπει να αναλάβει τον κεντρικό συντονισμό των δράσεων, παράλληλα δε να εξασφαλίζει ότι θα ακούγονται όλες οι απόψεις και ότι όλοι οι συμμετέχοντες να έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στη συζήτηση, χωρίς αποκλίσεις.

6.9 Ο διαμεσολαβητής θα πρέπει επίσης να ενεργεί ως ενδιάμεσος φορέας και ως εκπρόσωπος στη δημόσια σκηνή και στα μέσα ενημέρωσης, προκειμένου να ακούγονται οι απόψεις των υποστηρικτών της βιώσιμης ανάπτυξης, να εξασφαλίζεται ότι οι παρεχόμενες πληροφορίες είναι ακριβείς και να διασφαλίζεται ότι ο Τύπος δεν θα μονοπωλεί μεροληπτικά την προσοχή του κοινού. Το πρόσωπο αυτό θα πρέπει επίσης να συνεργάζεται στενά με τους εκπαιδευτικούς φορείς ώστε να γενικευθεί η ευαισθητοποίηση για τη βιώσιμη ανάπτυξη από την πολύ νεαρή ηλικία.

6.10 Για να κινητοποιηθεί ο μεγαλύτερος δυνατός αριθμός πολιτών ώστε να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη, πρέπει να αναλυθούν και να καταπολεμηθούν οι αιτίες για τις οποίες μεγάλο τμήμα της κοινωνίας έχει διστακτική στάση και συμπεριφέρεται ως θεατής.

7. Άρση των εμποδίων για την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών

7.1 Τα μέτρα κατά της υποβάθμισης των οικοσυστημάτων και υπέρ της αλλαγής του τρόπου ζωής αποτελούν σήμερα αντικείμενο ενός μακροπρόθεσμου σχεδιασμού, αντί να αποτελούν μια βραχυπρόθεσμη επιχειρησιακή πραγματικότητα. Πολύ συχνά οι προκλήσεις αντιμετωπίζονται σαν να επρόκειτο για περιβαλλοντικά προβλήματα τα οποία οδηγούν δε μία αργή, ανώδυνη προς το παρόν, αλλά τελικά καταστροφική έκβαση. Πρόκειται για ένα «ωφελιμιστικό» όραμα η περιβαλλοντική ευαισθησία του οποίου περιορίζεται στην καθημερινή ζωή και στα ορατά αποτελέσματα και στη μόλυνση, ενώ παραβλέπονται οι ανεπαίσθητοι ή αναπόδεικτοι πιθανοί κίνδυνοι.

7.2 Για να κατανοήσουν όλοι οι πολίτες γιατί είναι σημαντική η αλλαγή συμπεριφοράς, θα πρέπει να ενημερωθούν, να λάβουν σαφείς εξηγήσεις, χωρίς ειδική και επιτηδευμένη ορολογία. Ωστόσο, αντενδείκνυται η χρήση συνθημάτων αλλά και η αντικατάσταση της επιστήμης από το συναίσθημα.

7.3 Μια καλύτερη επικοινωνία με πολλούς τύπους μέσω μαζικής ενημέρωσης με σαφή και κατανοητά μηνύματα θα συμβάλει ασφαλώς ώστε οι πολίτες να αναγνωρίζουν καλύτερα τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και να συμμετέχουν περισσότερο στις δράσεις που πρέπει να αναληφθούν.

7.4 Επιπλέον, τα μηνύματα πρέπει να είναι αντικειμενικά. Είναι αντιπαραγωγικός ο βομβαρδισμός των πολιτών με γενικά στοιχεία, που παρουσιάζονται ως αδιάψευστες αλήθειες, ενώ είναι αναξιόπιστα – για παράδειγμα, ο ισχυρισμός πρώην αντιπροέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών ότι η Αρκτική δεν θα έχει πάγους το καλοκαίρι σε πέντε χρόνια. Παρόμοιες δηλώσεις τελικά προκαλούν δυσπιστία για τα πολιτικά κέντρα λήψεως αποφάσεων και αδιαφορία για τα πραγματικά προβλήματα.

7.5 Οι υπερβολικές προφητείες για άμεσες και αναπόφευκτες δραματικές καταστροφές δημιουργούν ένα κλίμα χρόνιας φοβίας που οδηγεί στον εγωκεντρισμό και αποτελούν πρόσχημα συμπεριφορών του τύπου NIMBY (not in my backyard- όχι στην αυλή μου) με ολέθρια αποτελέσματα για την κοινωνική συνοχή και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι τοπικές πρωτοβουλίες κατά των εγκαταστάσεων ανεμογεννητριών, επειδή υποβαθμίζουν το περιβάλλον ή η ανεξέλεγκτη καύση αποβλήτων για την αποφυγή πληρωμής τελών συλλογικής αποκομιδής απορριμμάτων αποτελούν απτά παραδείγματα αυτής της εσωστρεφούς στάσης.

7.6 Η αδιαφορία αυτή είναι σοβαρή, διότι ακόμη και αν οι συνέπειες δεν είναι τόσο δραματικές όσο ισχυρίζονται ορισμένοι, υπάρχουν ωστόσο προβλήματα που απαιτούν γρήγορη επίλυση. Σύμφωνα με την αρχή της προφύλαξης, είναι προτιμότερο αντιδράσουμε σε δυνητικά επικίνδυνες καταστάσεις παρά να περιμένουμε πότε θα αποδειχθεί επιστημονικά ο κίνδυνος.

7.7 Θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε τα αποτελέσματα και τα επιτεύγματα της συμμετοχής των πολιτών να τεκμηριώνονται και να διαδίδονται έξω από την κοινότητα των επιστημόνων, δεδομένου ότι τα παραδείγματα των βέλτιστων πρακτικών συνιστούν το κατ' εξοχήν μέσο συμμετοχής στην πρόοδο.

7.8 Για να εξασφαλιστεί μακροπρόθεσμα η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών θα πρέπει προβάλλονται και να δημοσιοποιούνται οι προτάσεις τις οποίες οι πολίτες έχουν εφαρμόσει στην πράξη, έστω και εν μέρει.

7.9 Πρέπει να καταβληθούν αυξημένες προσπάθειες για την εξεύρεση τρόπων που θα συμβάλλουν στην αλλαγή της συμπεριφοράς των ανθρώπων. Ένας ιδιαίτερα αποτελεσματικός τρόπος είναι ασφαλώς η ενσωμάτωση της διδασκαλίας της βιώσιμης ανάπτυξης στα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα προκειμένου να ευαισθητοποιηθούν τα παιδιά σχετικά με τα θέματα αυτά από πολύ νεαρή ηλικία. Εξάλλου, σε αυτό το πνεύμα η ΕΟΚΕ έχει ξεκινήσει μια συζήτηση σχετικά με τη σκοπιμότητα ενός ευρωπαϊκού δικτύου εθνικών φόρουμ για την εκπαίδευση και την κατάρτιση όσον αφορά την καθαρή ενέργεια.

8. Η αξιολόγηση των δράσεων

8.1 Η πληθώρα των παραγόντων που προκαλούν μεγάλη ετερογένεια ως προς τη μορφή και ως προς την ουσία των δράσεων, οι οποίες δεν είναι καθόλου συγκρίσιμες μεταξύ τους και σπανίως προβάλλουν ένα κοινό σημείο αναφοράς, καθιστά απαραίτητη την τακτική αξιολόγηση των δράσεων που αναλαμβάνονται στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης.

8.2 Εξάλλου, η χειραγώγηση της βιώσιμης ανάπτυξης αφενός και, η υπερβολική ρύθμιση, αφετέρου, απαιτούν την εφαρμογή συνεχούς αξιολόγησης στη βάση δεικτών προόδου των σχεδίων.

9. Οι δείκτες αξιολόγησης

9.1 Σύμφωνα με το πρόγραμμα δράσης που υιοθετήθηκε στο Ρίο το 1992 τα κράτη θα πρέπει να υιοθετήσουν ένα κοινό σύστημα εποπτείας και αξιολόγησης όσον αφορά την πρόοδο της βιώσιμης ανάπτυξης γενικότερα και των τοπικών πρωτοβουλιών ειδικότερα. Είναι επίσης υποχρεωμένα να θεσπίσουν δείκτες αποδεκτούς από όλους στον οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό τομέα, προκειμένου να αποτελέσουν μια χρήσιμη βάση για τη λήψη αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα. Οι δείκτες αυτοί πρέπει να είναι συναινετικοί και να δίδουν μια αντιπροσωπευτική εικόνα των τριών διαστάσεων της βιώσιμης ανάπτυξης.

9.2 Η αξιολόγηση βασίζεται στη διάγνωση, στην ανάλυση και στις συστάσεις. Καλείται δε να αποτιμήσει την αξία μιας πολιτικής, ενός προγράμματος ή μιας δράσης. Πρέπει όμως να αναγνωριστεί ότι είναι δύσκολο να αξιολογηθούν κοινωνικές, ανθρώπινες και περιβαλλοντικές διαστάσεις. Ωστόσο, πρέπει να καταβληθεί η προσπάθεια αυτή, διότι η κυριαρχία του ΑΕγγΠ, το οποίο μέχρι σήμερα χρησιμοποιείται ως βασικό σημείο αναφοράς όσον αφορά την ευημερία και την ποιότητα ζωής, μπορεί να οδηγήσει σε ολέθριες πολιτικές αποφάσεις για την κοινωνική συνοχή και το περιβάλλον, και στην παραμέληση των αναγκών των μελλοντικών γενεών⁽¹⁾.

9.3 Η αξιολόγηση της βιώσιμης ανάπτυξης συνίσταται στον προσδιορισμό των τάσεων που σημειώνονται σε δύο βασικές πτυχές: αφενός στην ικανότητα απορρόφησης και αφετέρου την αξιολόγηση της ανάπτυξης της διαχείρισης των συλλογικών οργάνων της κοινωνίας.

9.4 Σε πρόσφατη γνωμοδότησή της (CESE 647/2020 «ΑΕΠ και πέραν αυτού: Η μέτρηση της προόδου σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο»: εισηγητής: Josef Zbořil) η ΕΟΚΕ επικροτεί τις προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να επεκτείνει τους εθνικούς λογαριασμούς σε περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα. Στις αρχές του 2010 αναμένεται να υποβληθεί ένα νομικό πλαίσιο «περιβαλλοντικής λογιστικής». Προς το παρόν, οι διαθέσιμοι κοινωνικοί δείκτες των εθνικών λογαριασμών δεν χρησιμοποιούνται στον βέλτιστο βαθμό. Η ανάγκη χρήσης των δεικτών αυτών αναμένεται να γίνει ολοένα και πιο αισθητή, με την εξέλιξη μιας σφαιρικής και ολοκληρωμένης προσέγγισης για τη μέτρηση και την αξιολόγηση της προόδου σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο.

⁽¹⁾ EE C 100 της 30.4.2009.

10. Η μέθοδος αξιολόγησης

10.1 Η ποικιλία των προγραμμάτων και των δράσεων που οι εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές εφαρμόζουν για να προωθήσουν μια συμπεριφορά και έναν βιώσιμο τρόπο ζωής, καθιστούν απαραίτητη μια πολυδιάστατη αξιολόγηση, εν γνώσει του γεγονότος ότι το αποδεκτό μιας αξιολόγησης ποικίλει σε μεγάλο βαθμό ανάλογα με τον χώρο, τις μεθόδους και τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται.

10.2 Εξάλλου, η αξιολόγηση σε επίπεδο κρατών μελών θα πρέπει να είναι πιο πλουραλιστική, με τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων φορέων και προσώπων: των αρχών που είναι αρμόδιες για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των δράσεων, των ρυθμιστικών αρχών, των φορέων παροχής υπηρεσιών, των εκπροσώπων των καταναλωτών, των συνδικαλιστικών οργανώσεων και της κοινωνίας των πολιτών, κ.λπ. Οι δημοσκοπήσεις, αν και τα αποτελέσματά τους είναι δύσκολο να ερμηνευθούν, αποτελούν μέρος μιας πολιτικής ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και συμμετοχής των πολιτών και των επιχειρήσεων, και τους επιτρέπουν να επικοινωνούν με τους οργανισμούς αξιολόγησης και να τους εκφράζουν τις διαμαρτυρίες τους.

10.3 Εκτός του πλουραλιστικού της χαρακτήρα, η αξιολόγηση αυτή πρέπει να είναι ανεξάρτητη και ασυμβίβαστη δεδομένου ότι οι διάφοροι παράγοντες δεν έχουν τα ίδια συμφέροντα και μάλιστα, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα συμφέροντα είναι αντίθετα και δεν υπάρχουν ισοδύναμες πληροφορίες και εκτιμήσεις.

10.4 Η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας και της περιβαλλοντικής, οικονομικής και κοινωνικής απόδοσης των διαφόρων δράσεων υπέρ της βιώσιμης ανάπτυξης δεν μπορεί να βασίζεται σε ένα μόνο κριτήριο αλλά σε ένα σύνολο κριτηρίων.

10.5 Η αξιολόγηση έχει νόημα μόνον εάν αφορά τους στόχους που έχουν τεθεί και τα καθήκοντα που έχουν ανατεθεί στο πλαίσιο των τριών πυλώνων της στρατηγικής της Λισσαβώνας (οικονομική ανάπτυξη, κοινωνική συνοχή και προστασία του περιβάλλοντος). Πρέπει συνεπώς να βασίζεται σε σειρά κριτηρίων.

10.6 Σύμφωνα με τα όσα έχει προτείνει η ΕΟΚΕ για τις υπηρεσίες κοινής ωφελείας ⁽²⁾, το σύστημα αξιολόγησης πρέπει να βασίζεται σε περιοδικές εκθέσεις που να εκπονούνται σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο από τις αρχές αξιολόγησης που έχουν συστήσει τα κράτη μέλη σύμφωνα με τις προαναφερθείσες αρχές.

10.7 Σε επίπεδο ΕΕ θα πρέπει να καθοριστούν οι όροι ανταλλαγής, αντιπαραβολής, σύγκρισης και συντονισμού. Εναπόκειται συνεπώς στην Ένωση να προωθήσει τη δυναμική της ανεξάρτητης αξιολόγησης, μέσω της επεξεργασίας, από κοινού, με τους εκπροσώπους των ενδιαφερόμενων μερών, μιας μεθοδολογίας εναρμονισμένης αξιολόγησης σε ευρωπαϊκή κλίμακα στη βάση κοινών δεικτών. Θα πρέπει να προβλέπονται επίσης τα μέσα λειτουργίας της.

10.8 Για να είναι η αξιολόγηση ορθή και χρήσιμη ενδείκνυται η συγκρότηση πολυμερούς οργανωτικής επιτροπής, στην οποία να εκπροσωπούνται όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη. Σε ό,τι αφορά την εν λόγω οργανωτική επιτροπή, πρόκειται περί αποστολής που εντάσσεται πλήρως στις αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος, σε συνεργασία με το Παρατηρητήριο Βιώσιμης Ανάπτυξης της ΕΟΚΕ.

10.9 Η εν λόγω οργανωτική επιτροπή πρέπει να αναλάβει:

- τον καθορισμό ορθών δεικτών·
- τη μεθοδολογία της αξιολόγησης·
- την ενημέρωση των συγγραφών υποχρεώσεων των προς εκπόνηση μελετών·
- την παραγγελία αυτών των μελετών, που να βασίζονται σε ένα φάσμα εμπειρίας και στη σύγκριση των αποτελεσμάτων που έχουν επιτευχθεί αλλού·
- την κριτική εξέταση των εκθέσεων·
- την προβολή ορθών πρακτικών και καινοτόμων προσεγγίσεων·
- τις συστάσεις·
- τη διάδοση των αποτελεσμάτων.

10.10 Οι συζητήσεις με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη σχετικά με τις εκθέσεις αξιολόγησης θα μπορούσαν να λάβουν την μορφή ετήσιας διάσκεψης για την αποδοτικότητα των δράσεων υπέρ της βιώσιμης ανάπτυξης με παραδείγματα ορθών πρακτικών.

Βρυξέλλες, 26 Μαΐου 2010.

Ο Πρόεδρος
της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής
Mario SEPI

⁽²⁾ ΕΕ C 162 της 25.6.2008, σ. 42.